

การพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม :
การวิจัยพหุเทศกรณีเพื่อการออกแบบและประเมินโครงการ

นางสาวโสมฉาย บุญญานันต์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A DEVELOPMENT OF THE PROGRAM THEORY OF ENVIRONMENTAL
CONSCIOUSNESS INCULCATION : A MULTI-SITE CASE STUDY RESEARCH
FOR PROJECT DESIGN AND EVALUATION

Miss Soamshine Boonyananta

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Educational Research Methodology
Department of Educational Research and Psychology
Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2006
Copyright of Chulalongkorn University

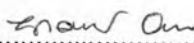
491557

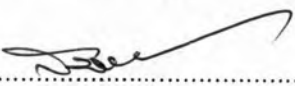
หัวข้อวิทยานิพนธ์ การพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม :
การวิจัยพหุเทศกรณีเพื่อการออกแบบและประเมินโครงการ
โดย นางสาวโสมฉาย บุญญานันต์
สาขาวิชา วิทยาลัยการศึกษาศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม Associate Professor Fred N. Finley, PhD.

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศึกษาบัณฑิต

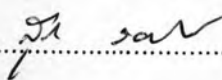

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์)

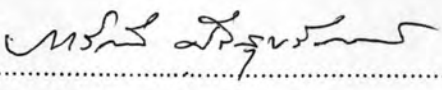
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(Associate Professor Fred Finley, PhD.)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. สุวิมล ว่องวานิช)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)

โสมฉาย บุญญานันต์: การพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม : การวิจัยพหุเทศกรณีเพื่อการออกแบบและประเมินโครงการ (A DEVELOPMENT OF THE PROGRAM THEORY OF ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS INCULCATION: A MULTI-SITE CASE STUDY RESEARCH FOR PROJECT DESIGN AND EVALUATION อ.ที่ปรึกษา: ศ.กิตติคุณ ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, อ.ที่ปรึกษาร่วม : ASSOC. PROF. Fred N. Finley, PhD., 154หน้า.

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุเทศกรณี (multi-site case study research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือโรงเรียนที่มีผลการปฏิบัติการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมดีเด่น ที่อยู่ในบริบทที่แตกต่างกัน จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ กรณีศึกษาที่ 1 โรงเรียน ก. (โรงเรียนที่ใช้หลักสูตรของโครงการรุ่งอรุณ และมีที่ตั้งอยู่นอกตัวเมือง) กรณีศึกษาที่ 2 โรงเรียน ข. (โรงเรียนที่ใช้หลักสูตรของโครงการรุ่งอรุณ และมีที่ตั้งอยู่ในตัวเมือง) กรณีศึกษาที่ 3 โรงเรียน ค. (โรงเรียนที่พัฒนาหลักสูตรขึ้นเอง และมีที่ตั้งอยู่นอกตัวเมือง) และ กรณีศึกษาที่ 4 โรงเรียน ง. (โรงเรียนที่พัฒนาหลักสูตรขึ้นเอง และมีที่ตั้งอยู่ในตัวเมือง) โดยเก็บข้อมูลจาก ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง บุคลากรในโรงเรียน และคนในชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนต้องมี 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (ก) การร่วมมือรวมพลังของภาคี 3 ฝ่าย ได้แก่ บ้าน โรงเรียน และศาสนา, (ข) รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความหลากหลาย มีการบูรณาการเนื้อหาวิชา และส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาด้วยตนเอง, (ค) การปลูกฝังเรื่องภูมิปัญญาอาชีพในท้องถิ่นที่เป็นการอยู่อาศัยอย่างพึงพิงกับธรรมชาติ และ, (ง) การปลูกฝังให้นักเรียนรู้วิธีอนุรักษ์พลังงานควบคู่ไปกับมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม

ภาควิชา วิจัยและจิตวิทยาการศึกษา.....ลายมือชื่อนิสิต..... โสมฉาย บุญญานันต์
สาขาวิชา วิธีวิทยาการศึกษาศึกษา.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา 2549.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... Fred N. Finley

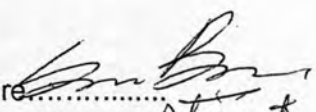
4284958427 : MAJOR EDUCATIONAL RESEARCH METHODOLOGY

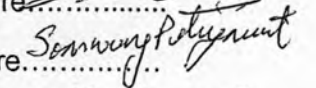
KEYWORD : PROGRAM THEORY/ ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS/ MULTI-SITE CASE

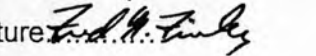
STUDY. SOAMSHINE BOONYANANTA: A DEVELOPMENT OF THE PROGRAM THEORY OF ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS INCULCATION: A MULTI-SITE CASE STUDY RESEARCH FOR PROJECT DESIGN AND EVALUATION. THESIS ADVISOR: PROF. SOMWUNG PITIYANUWAT, Ph.D., THESIS CO-ADVISOR: ASSOC. PROF. FRED N. FINLEY, Ph.D., 182 pp.

The purpose of this research was to develop a Program Theory of Environmental Consciousness Inculcation using a multi-site case study research for project design and evaluation. Schools used as research sites were those with outstanding performances in inculcating environmental consciousness in their students. These schools, each with different environmental context were 1) School A (sub-urban school using the Dawn Project curriculum), 2) School B (urban school using the Dawn Project curriculum), 3) School C(sub-urban school using school-based curriculum), and 4) School D (Urban school using school-based curriculum). Data were collected from school administrators, teachers, students (grades 1-12), parents, school staff, and the community members using observation and interview research instruments developed by the researcher.

Finding from the research showed that in order for program on environmental consciousness inculcation to be considered successful and sustaining, the following 4 major components must be obtained: 1) the tri-lateral join-force among the home, the school, and the religious establishment, 2) the diversity of teaching-learning activities with integrated subject matters and student-centered problem-solving approach, 3) the inculcation of local wisdom in working and living in harmony with nature, and 4) the instillation in students about knowledge in energy conservation alongside positive environmental consciousness.

Department of Educational Research and Psychology.....Student's signature

Field of study Educational Research Methodology..... Advisor's signature

Academic year 2006.....Co-advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากท่าน ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ อาจารย์ที่ปรึกษา และ Associated Professor Dr. Fred Finley อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้สละเวลาให้คำปรึกษา คำแนะนำ ความช่วยเหลือและที่สำคัญให้กำลังใจและความเชื่อมั่นในการศึกษาและทำวิจัยแก่ผู้วิจัยด้วยความเมตตา ตลอดจนนอกจากนี้ยังให้ความกรุณาตรวจแก้ไขความบกพร่องของวิทยานิพนธ์นี้อย่างดี

อีกสองท่านที่เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ คือท่าน ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย และศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ว่องวานิช ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในระหว่างการทำวิจัย ที่สำคัญคอยให้กำลังใจและติดตามการทำงานของผู้วิจัยอย่างสม่ำเสมอ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมทั้งขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษาทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเป็นอย่างสูง สำหรับการสนับสนุนส่งเสริมให้ทุนการศึกษาต่อในโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษกให้เป็นไปอย่างราบรื่น และให้ประสบการณ์ทางชีวิต และวิชาการแก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณผู้บริหารโรงเรียน คณะครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน key informants และชุมชนรอบ ๆ โรงเรียนกลุ่มตัวอย่างทั้งสี่โรงเรียนที่สละเวลาในการให้ข้อมูลที่มีประโยชน์ รวมทั้งร่วมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลดังกล่าว ทำให้ผลการวิจัยครั้งนี้มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณสำหรับกำลังใจและความห่วงใยของเพื่อน ๆ ที่ ๆ ภาควิชาศิลปศึกษา และภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา ที่ให้กำลังใจในยามที่รู้สึกท้อแท้ และอยู่เคียงข้างกันเสมอมา

ท้ายที่สุด ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ ฉลอง และคุณแม่สิริพร บุญญานันต์ ที่รักยิ่งของลูกที่มอบความรัก ให้การสนับสนุน ห่วงใย รวมทั้งเป็นแรงกระตุ้น เป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยมีพลังในการทำงานวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2 รายงานเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
ตอนที่ 1 มโนทัศน์เกี่ยวกับจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม.....	7
ตอนที่ 2 มโนทัศน์เกี่ยวกับโครงการรุ่งอรุณ.....	41
ตอนที่ 3 มโนทัศน์เกี่ยวกับทฤษฎีโปรแกรม (Program Theory).....	47
ตอนที่ 4 มโนทัศน์เกี่ยวกับการวิจัยเชิงจิตวิทยาที่ใช้วิธีเชิงคุณภาพ.....	54
ตอนที่ 5 มโนทัศน์เกี่ยวกับการวิจัยแบบพหุเทศะกรณี.....	66
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	72
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	71
การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือ และการวิเคราะห์.....	72
การเขียนรายงานสรุปผลการวิจัย.....	73
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	75
1.1 กรณีศึกษาโรงเรียน ก (โรงเรียนที่ใช้หลักสูตรของโครงการรุ่งอรุณ และมีบริบทนอกเมือง)	75
1.2 กรณีศึกษาโรงเรียน ข (โรงเรียนที่ใช้หลักสูตรของโครงการรุ่งอรุณ และมีบริบทในเมือง)	92

	หน้า
1.3 กรณีศึกษาโรงเรียน ค (โรงเรียนที่พัฒนาหลักสูตรด้วยตนเองและมีบริบทนอกเมือง)	102
1.4 กรณีศึกษาโรงเรียน ง (โรงเรียนที่พัฒนาหลักสูตรด้วยตนเองและมีบริบทในเมือง)	122
5 การพัฒนาและตรวจสอบทฤษฎี	136
ตอนที่ 1 การพัฒนาทฤษฎี	136
ตอนที่ 2 การนำทฤษฎีไปใช้	163
6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	169
สรุปผลการวิจัย.....	170
อภิปรายผลการวิจัย.....	171
ข้อเสนอแนะ.....	172
รายการอ้างอิง.....	173
ภาคผนวก.....	179
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	182

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
2.1	ระดับจิตสำนึกตามทัศนคติของนักวิจัย.....	14
2.2	เนื้อหาการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม จำแนกตามระดับการศึกษา.....	45
2.3	แผนที่เวลาปิด-เปิดสถานที่ของคณะครุศาสตร์.....	59
2.4	การบันทึกพฤติกรรมโดยการสังเกตหน่วยเวลา.....	60
2.5	การเปรียบเทียบผลการสังเกตของผู้สังเกต 2 คน.....	60
2.6	ผลการบันทึกพฤติกรรมของผู้สังเกต 2 คน.....	61
2.7	รูปแบบของการวิจัยแบบกรณีศึกษา.....	67
3.1	เกณฑ์การคัดเลือกโรงเรียนรอบที่สอง.....	73
3.2	รายชื่อกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนจำแนกตามเกณฑ์ที่กำหนด.....	74
3.3	กรอบการเก็บข้อมูลในการทำกรณีศึกษา.....	74
5.1	ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จอย่างยั่งยืนของโปรแกรมปลูกฝังจิตสำนึกต่อ สิ่งแวดล้อม.....	157
5.2	โปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม: แผนงานกับการปฏิบัติจริง.....	165
5.3	องค์ประกอบในการพิจารณาความสำเร็จของโปรแกรม.....	167

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
2.1 แนวคิดการจัดจำแนกระดับของความรู้สึกตามแนว Krathwohl	15
2.2 มิติสิ่งแวดล้อม.....	19
2.3 ลำดับขั้นของความต้องการที่สะท้อนถึงจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของ Maslow.....	21
2.4 องค์ประกอบของจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม.....	23
2.5 วิธีการสอดแทรกความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนคณิตศาสตร์.....	29
2.6 วิธีการสอนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์.....	33
2.7 ขั้นตอนการดำเนินการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาพหุปัญญา ของโรงเรียนไมทอุดมศึกษา.....	37
2.8 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเจตคติต่อสิ่งแวดล้อม.....	38
2.9 ปัจจัยที่ส่งผลถึงระดับจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม.....	41
2.10 โครงการรณรงค์รุดกับการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน ชุมชน และประเทศ.....	45
2.11 องค์ประกอบของทฤษฎีโปรแกรม.....	49
2.12 ความสัมพันธ์ระหว่างโดเมนในทฤษฎีโปรแกรม.....	49
2.13 ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีกับรูปแบบการประเมินพื้นฐาน.....	53
2.14 ความเชื่อมโยงขององค์ประกอบหลักในการประเมินแบบบูรณาการกระบวนการ และผลลัพธ์.....	54
2.15 แผนที่ทางกายภาพของคณะครุศาสตร์.....	57
2.16 แผนที่ทางประชากรของอาจารย์ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์.....	58
2.17 แผนที่ทางสังคมของผู้บริหารคณะครุศาสตร์.....	58
2.18 บันทึกภาคสนาม.....	63
2.19 วิจัยแบบกรณีศึกษา.....	68
3.1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	75
4.1 แผนผังโรงเรียน ก.....	77
4.2 กรอบการบริหารหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน ก.....	80
5.1 ทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ก : โรงเรียน เล็ก ๆ ของชุมชนเกษตรกรรมที่เข้มแข็ง.....	137

5.2	LOGIC MODEL การปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนที่ใช้หลักสูตร ของโครงการรุ่งอรุณ และมีบริบทอยู่นอกตัวเมือง.....	139
5.3	กรอบแนวคิดทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ของโรงเรียนที่ ใช้หลักสูตรของโครงการรุ่งอรุณ และมีบริบทอยู่นอกตัวเมือง.....	140
5.4	ทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ข: การอนุรักษ์ พลังงานและสิ่งแวดล้อมอย่างสอดคล้องกับชีวิตเมือง	142
5.5	LOGIC MODEL การปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนที่ใช้หลักสูตร ของโครงการรุ่งอรุณ และมีบริบทอยู่ในตัวเมือง.....	144
5.6	กรอบแนวคิดทฤษฎีการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนที่ใช้หลักสูตร ของโครงการรุ่งอรุณ และมีบริบทอยู่ในตัวเมือง.....	145
5.7	ทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ค: ปลูกฝัง จิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมโดยใช้พื้นที่จำลองบริบทแวดล้อมของโรงเรียนเป็นฐาน	147
5.8	LOGIC MODEL การปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนที่พัฒนา หลักสูตรด้วยตนเอง และมีบริบทอยู่นอกตัวเมือง.....	149
5.9	กรอบแนวคิดทฤษฎีการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนที่พัฒนา หลักสูตรด้วยตนเอง และมีบริบทอยู่นอกตัวเมือง.....	150
5.10	ทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ง: การบูรณาการ อย่างกลมกลืนระหว่างเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.....	152
5.11	LOGIC MODEL การปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนที่พัฒนา หลักสูตรขึ้นเอง และมีบริบทอยู่ในตัวเมือง.....	154
5.12	กรอบความคิดทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ของโรงเรียน ที่พัฒนาหลักสูตรขึ้นเอง และมีบริบทอยู่ในตัวเมือง.....	155
5.13	ทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม.....	160
5.14	LOGIC MODEL การปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม.....	161
5.15	กรอบแนวคิดทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม.....	162
5.16	แผนงานและเหตุผลของโปรแกรม (Program Plan and Rationale) ของ โปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม.....	164
5.17	รูปแบบการเปลี่ยนแปลงของโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม.....	166